

Van heilgymnastiek tot erkend beroep

Heilgymnasten en masseurs uit Zweden en Duitsland brachten in de 19e eeuw hun vak naar Nederland. Ondanks weerstand van artsen, die hun terrein wilden beschermen, fuseerden deze beroepen tot heilgymnast-masseur. Een paar eeuwen fysiotherapie in vogelvlucht.

Afbeelding 1: De heren Van den Koen en Mones, twee heilgymnasten, die het aan het einde van de negentiende eeuw regelmatig aan de stok kregen met de medische stand vanwege vermeende kwakzalverij.

Afbeelding 2: Heilgymnastiek was rond 1900 sterk gericht op ruggegraatskrommingen.

De voorlopers van de huidige fysiotherapie waren de heilgymnasten en masseurs, die in de eerste helft van de 19e eeuw vanuit Zweden en Duitsland hun intrede in Nederland deden. Aanvankelijk waren deze beroepen afzonderlijk, met hun eigen opleidingen, maar later werden ze steeds vaker gecombineerd: de heilgymnast-masseur ontstond.

Verzet

De medische wereld verzette zich aanvankelijk tegen deze ontwikkeling. Artsen probeerden hun terrein af te bakenen door in 1865 de Wet op de Uitoefening van de Geneeskunst (WUG) in te voeren, waarmee de uitoefening van geneeskunde door onbevoegden werd verboden. Dit verzet moet gezien worden in het kader van de hevige strijd tussen artsen en zogenaamde 'kwakzalvers' aan het eind 19e eeuw (afbeelding 1). Zo werd heilgymnast J.G. Milo (1840-1921), een pionier onder de Nederlandse heilgymnasten, ontboden voor

overleg met dr. J. van der Hoeven, de eerste chirurg aan het stedelijk ziekenhuis in Rotterdam, voordat een heilgymnastische behandeling van een ruggegraatskromming kon plaatsvinden (afbeelding 2). Heilgymnastiek en massage werden op zichzelf niet als kwakzalverij beschouwd, tenzij ze werden uitgevoerd door niet-medici.

Heilgymnastiek en massage

Dr. J.G. Mezger (1838-1909), een heilgymnast die later arts werd, wordt beschouwd als de grondlegger van de moderne fysiotherapie. In 1889 richtten heilgymnasten het Genootschap ter beoefening van de Heilgymnastiek in Nederland op, de voorloper van het KNGF. Twee jaar later, in 1891, verscheen de eerste editie van het *Maandschrift voor Heilgymnastiek*, later omgedoopt tot het *Nederlands Tijdschrift voor Fysiotherapie* en tegenwoordig *FysioPraxis*. De nieuwe, zelfbewuste beroepsgroep kreeg het steeds vaker aan de

stok met artsen die zich bedreigd voelden doordat niet-medici zich op hun terrein begaven. Desondanks werden heilgymnastiek en massage tegen het einde van de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw mondjesmaat toegepast in de heilkunde. Door de opkomst van de orthopedie begon het tij te keren en artsen deden steeds vaker een beroep op heilgymnast-masseurs.

In het begin werkte de heilgymnast-masseur voornamelijk zelfstandig in een eigen praktijk. Begin jaren dertig begonnen ze voorzichtig hun intrede te doen in Nederlandse ziekenhuizen (afbeelding 3). In Duitsland werd heilgymnastiek, daar bekend als 'Krankengymnastik', al langer toegepast in ziekenhuizen vanwege de vele slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog.

Overgang naar fysiotherapie

Pioniers in de heilgymnastiek droegen bij aan een betere relatie met medici, maar de belangrijkste stap was de wettelijke erkenning van

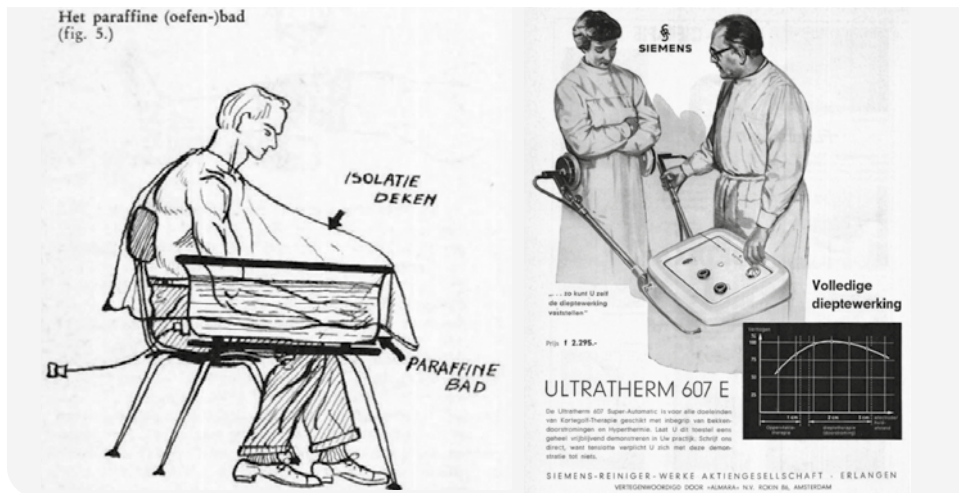
Afbeelding 3: Heilgymnastiek in de jaren dertig: een heilgymnaste oefent met kinderen in de loopbrug.

Afbeelding 4: Voorbeeld van fysische techniekbehandeling: elektrotherapie met een cellenbad in de jaren zestig van de vorige eeuw.

Afbeelding 5: *Das Klappsche Kriechverfahren: specifieke kruipoefentherapie om ruggegraatsverkrummingen (scoliose) te bestrijden.*

Afbeelding 6: *Fysische technieken zoals ultrakortegolftherapie (UKG) en thermotherapie waren in de jaren zestig een onderdeel van de fysiotherapie. de jaren zestig van de vorige eeuw.*

fysiotherapie als beroep. Een andere belangrijke ontwikkeling was de opwaardering van de mbo-opleiding voor heilgymnast-masseur naar een hbo-opleiding, mede door de toenemende mogelijkheden binnen de fysische techniek. In 1965 werd fysiotherapie officieel erkend als paramedisch beroep onder de Wet op paramedische beroepen en in 1969 studeerden de eerste fysiotherapeuten op hbo-niveau af. Fysiotherapie bestond toen uit drie onderdelen: heilgymnastiek, massage en fysische techniek. Voorbeelden van fysische technieken zijn ultrakortegolftherapie (UKG), ultrageluidtherapie (UG), hydrotherapie, ultraviolettherapie, thermotherapie, zoals het paraffinebad, en elektrotherapie (afbeelding 4 en 6). Deze behandelingen waren typerend voor het vak fysiotherapie van eind jaren zestig tot de jaren tachtig van de vorige eeuw.

Ruggegraatsverkrummingen.

Ook de oefentherapie veranderde in de loop van de tijd. Aanvankelijk waren het vooral klassieke oefenmethodes, beïnvloed door de Zweedse school van P.H. Ling (1776-1839) en

later door de Duitse 'Krankengymnastik'. Deze methodes waren vaak gericht op de behandeling van 'ruggegraatsverkrummingen, waarvan 'das Klappsche Kriechverfahren' een karakteristiek voorbeeld is (zie afbeelding 5). Deze methode werd ontwikkeld in 1905 door prof. Rudolf Klapp, een chirurg aan de universiteitskliniek in Berlijn, als alternatief voor de agressieve chirurgische aanpak en het passieve gebruik van korsetten bij scoliose. Deze kruipoefeningen om de rug te trainen werd nog tot de jaren tachtig op fysiotherapieacademies onderwezen.

Evidence based practice

In de jaren tachtig van de vorige eeuw waaide er een andere wind in de zorg. Zorgverzekeraars, in die tijd de ziekenfondsen, eisten steeds vaker wetenschappelijk bewijs voor de effectiviteit van behandelingen. En in de jaren negentig werd, naast de wetenschappelijke onderbouwing van fysiotherapie, 'kwaliteit' een centraal thema. Inmiddels is fysiotherapie op een nieuw punt aangekomen waar heroriëntatie opnieuw nodig is voor een toekomstbestendig beroep. Denk

aan multidisciplinair samenwerken, inspelen op de toenemende vergrijzing en inzetten op preventie. ●

Tijd op Schrift

Het boek *Tijd op Schrift in de Fysiotherapie* biedt een overzicht van de lange geschiedenis van het Nederlands tijdschrift voor Heilgymnastiek en Fysiotherapie. Huub Vossen en Ronald Valk zijn de auteurs. Stichting Geschiedenis Fysiotherapie is de uitgever in samenwerking met het Trempunt Medische Geschiedenis, onder leiding van prof. Mart van Lieburg, hoogleraar medische geschiedenis. Het boek verschijnt medio 2025.

Literatuurlijst

